

২.৭ সামাজিক বিকাশ (Social development) :

এটা শিশুরে যিথন সমাজত বাস করে, সেই
সমাজখনে বিচৰামতে নীতি-নিয়ম, আচৰণ আদি মানি
চলিব পৰা সামৰ্থ্যতাকে সামাজিক বিকাশ বোলা হয়।
অন্য অর্থত— সামাজিক বিকাশ বুলিলে বাড়িয়ে
সমাজৰ অন্যান্য লোকৰ আৰু পৰিষ্ঠিতিৰ লগত সুস্থ
সমষ্টি স্থাপন কৰাকেই বুজায়।

শিশু অবস্থার ক্ষেত্রের বিশেষ বৈশিষ্ট্য

নবজাত শিশুরে প্রথমে তার পরিবেশের প্রতি কোনো ধরণের আগ্রহ প্রকাশ নকরে। সি ভোক লাগিলে পেচাব, পায়খানা করিলে কান্দে। তেতিয়াই শিশুর এই দৈহিক প্রয়োজনসমূহ পূরণ হয়, তেতিয়া পুনর শুই পরে। কিন্তু শিশু বাড়ি অহাৰ লগে লগে সি প্রথমে তার মাকক চিনি পায় আৰু পিছলৈ ঘৰত তাৰ ওচৰত থকা, কোলাত লোৱা বাকী লোকক চিনি পাবলৈ ধৰে।

জন্মৰ পৰা তিনিমাহ (০-৩ মাহ) :

আগতেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে জন্মতে শিশুৰ সামাজিক বিকাশ নহয়। কিন্তু লাহে লাহে সিইতৰ চাৰিওকাষৰ মানুহৰ প্রতি আগ্রহ দেখুৱায় যদিও কোনো পছন্দ নাথাকে। তিনি মাহত শিশুটোৰ ওচৰলৈ কোনোৰা আহিলে হাঁহিবে সহাঁৰি জনায় আৰু কোনো নাথাকিলে কান্দিবলৈ ধৰে। এই সময়ত সিইতে যিকোনো শব্দৰ প্রতি সহাঁৰি জনায়।

চাৰিৰ পৰা ছয় মাহ (৪-৬ মাহ) :

চাৰি পাঁচ মাহত শিশুৰে খঙেৰে মতা, মৰমেৰে মতা মাতৰ প্রতি পৃথককৈ প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিব পৰা হয়। এই সময়ত সিইত সামাজিক হৈ পৰে। সিইতৰ চাৰিওফালৰ মানুহক চিনিব পৰা হয়। তাৰোপৰি মানুহে মাতিলে মুখেৰে শব্দ কৰি সহাঁৰি জনায়। মাক-বাপেক, বাইভনী, ককাই ভাই আদিক চিনি পায় আৰু এনে লোক দেখিলে হাঁহিব ধৰে। আনহাতে অচিনাকী লোক দেখিলে ভয় খায়। ছয় মাহত শিশু খঙাল হৈ পৰে। শিশুক কোলাত লৈ থকা লোকৰ চুলি আজুৰা, নাকত ধৰা, চচমা পিঞ্জিলে আজুৰি অনা দেখা যায়।

সাতৰ পৰা ন মাহ (৭-৯ মাহ) :

সাত আঠ মাহৰ পিছত শিশুৰে মাকক বেছিকে

17

ভাল পায় আৰু তেওঁলোকৰ মাজৰ বাক্সোন অধিক দৃঢ় হৈ পৰে। ইয়াৰ দ্বাৰাই শিশুক পিছলৈ অন্যান্য লোকৰ সৈতে বন্ধুত্বৰ সম্পর্ক স্থাপন কৰাত সহায় কৰে। এই সময়ত শিশুৰে মৰম কৰা আৰু খং ভাৱৰ মাজৰ পাৰ্থক্য বুজি পোৱা হয়।

দহৰ পৰা ওঠৰ মাহ (১০-১৮ মাহ) : এই বয়সত শিশুৰে মাক বাপেক আৰু পৰিয়ালৰ অন্যান্য সদস্যৰ সৈতে সুৰক্ষা অনুভৱ কৰে আৰু অচিনাকী লোকৰ ওচৰলৈ যাব নোখোজে। সিইতে চিনাকী মানুহ দেখিলে হাঁহি মাৰি হাত দুখন আগবঢ়াই দিয়ে আৰু অচিনাকী লোকৰ প্রতি ভয় ভাৱ প্ৰকাশ কৰি কান্দিবলৈ ধৰে। মাক দেউতাকৰ বস্তু অন্য লোকে লোৱা দেখিলে খং দেখুৱায়। এই সময়ত শিশু অসামাজিক হৈ পৰে আৰু সেয়ে নিজৰ খেলা বস্তু, পুতলা আদি সমনীয়া বা অন্যক দিব নোখোজে। সিইতে অকলশৰীয়াকৈ খেলিবলৈ ভাল পায় আৰু অন্য লৰা ছোৱালীৰ লগত কৰ সময় কৰটায়। এই বয়সত শিশুৰে মাক দেউতাকৰ বস্তু যেনে— দেউতাকৰ চাট, জোতা, চেন্দেল, মাকৰ ফোঁট, লিপষ্টিক আদি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ভাল পায়।

ডেৰ বছৰৰ পৰা তিনি বছৰ (১-৩ বছৰ) :

এই সময়ত শিশু মাকৰ প্রতি যথেষ্ট আকৰ্ষিত হয় আৰু মাকৰ একাঞ্চ মনোযোগ বিচাৰে। যদিহে এই সময়ত পৰিয়াললৈ দ্বিতীয় শিশুৰ আগমন হয়, তেতিয়া কিছু সমস্যা হয়। কিন্তু লাহে লাহে শিশুৰে তাৰ ভায়েক বা ভনীয়েকৰ প্ৰতিও আগ্রহ প্ৰকাশ কৰে আৰু সিইতৰ আদৰ যত্ন ল'বলৈ ধৰে।

দুবছৰ বয়সৰ পৰা শিশুৰে সমনীয়াৰ লগত হাঁহি খেমালিবে খেলত সমানে অংশ গ্ৰহণ কৰিব বিচাৰে। এই সময়ত শিশুৰে ভাল আচৰণ দেখুৱায় আৰু

मनुष्यांक सैतेते खेला सामाजीक आचरणावा करि शिशुवाटीले शिके। शिशुवाराने आचरणसमूह देखिले शिष्ट-मातृत्वे प्रशंसना करिव लागेते। एटा शिशुवाराचार चाबिओफालव सरिवेशात वास करा मानुष्यवारावत कराव करि सामाजिक इथाटीले शिके आक लाहे लाहे सामाजिक सम्पर्क घासाव करिव लावे। एटेदरेही शिशु समाजमुखी है पर्वे। शिशु वाचिक आठाव लगे जाणे है थाकिव लागेते। शिशुक अऱ्य करिव नालागेते। शिशुवारे कि करिव लागेते, नालागेते आदि विवाहाव उपरात अधिक उकडे दिले शिहतेय यिकोनो काम निजेक करिवाटीले भय करिव। फलत शिहत सामाजिकभावे भावाव उपरात निर्भवशील है परिव। तार परिवाते शिष्ट-मातृ वा अभिभावकसंकले शिशुक भाल सामाजिक आचरणसमूह शिकिवलै उंसोह योगाव लागेते।

२.८ सामाजीककरण (Socialization) :

सामाजीककरण हैते एने एक प्रकृति, याव द्वारा एटा शिशुवे सामाजिकभावे खेला, करा कोरा, खोरा-बोरा करा आदि शिके। आन अर्थते एटा गोटित भाल आचरण देखुवाई हैते सामाजीककरण। सामाजिक विकाशेही सामाजीककरण प्रक्रियाव सृष्टि करे। केंचुवा अवस्थाव पराई विशेषकै एटा शिशुव तिनिमाह वयसत येतिया तार परिवेशव मानुष्यव आक यिकोनो वस्त्रव माजत पार्क्य बुजि पाय आक एইबोवव प्रति वेलेगकै सहावि जनाय। तेतियाई तार सामाजीककरण प्रक्रिया आवस्त हय। एই समयात शिशुव चक्रव मांसपेशीबोव शक्तिशाली होराव लगाते एইबोवव सैतेते सामजिस्य घासित करिव, पावे।

यजलत विकिर वज्ज आक मानुष्य भालदवे तिनि पाय। तजले शक्तिशील विकाशेही भालदवे तेहोवा वाहे यिकोनो शक्ति पृष्ठि पाय। तजलेपले लोकेनोही हीहिले तार प्रति संतावि जनाय, मानुष्यव मातृ शक्तिशील मृव तुलि वा मूर धुवाई ताय। आक देउताक वा अन्य तिनि पोरा लोक देखिले हीहि, तजल जोवगावि, तवि हात आवि अमेल प्रकाश तरवे। एटेदरेही शिशुव सामाजीककरण प्रक्रिया आवस्त हय। शिशुव सामाजीककरण प्रक्रियाव लवियाल, विद्यालय आदिव एक उत्तराधिकृति कुमिका आहे।

२.९ शिशुव चाबिओफालव मानुष तिनि पोरा (Recognition of people around) :

आगतेही उल्लेख करा हैते ये— शिशुवे तिनि चाबिमाह वयसत तिनाकी आक अचिनाकी मानुष्यव पार्क्य बुजि पाय। एই वयसत शिशुवे निजव मालक भालदवे तिनि पाय। अचिनाकी लोक देखिले भयात कान्दिवलै धवे, मूवटो दुकुवाई वाखिव थोजे वा यिजन लोकव कोलात थाके तेंक जोवाते सावति धवे। शिशुव ५-६ माह वयसत तिनाकी मानुष्यव हीहिले महावि दिव परा हय। एইदरेही वयस वाचि योवाव लगे लगे शिशु सामाजिकभावेव आगवाचे आक समाजव परिवेशत निजके खाप धुवाई यावलै चेष्टा करे।

२.१० आवेगिक विकाश (Emotional development) :

आवेगिक विकाशव अर्थ हैते— आवेगसमूह नियात्कृत विकाशलै शिका आक एव्वाव समाजे विचवा धवगे प्रकाश विकिव परा सामर्थता। एटा शिशुव विकाशत आवेगसमूह अति दवकावी। सामाजिक